

मी 'अमृत कौर' बोलतेय!

मी राजकुमारी अमृत कौर.

हो, माझा जन्म राजवाड्यात झाला — २ फेब्रुवारी १८८९, लखनौ येथे. मी कपूरथळा राजघराण्यातली. माझ्या आयुष्यात सुख, ऐश्वर्य, घोडेस्वारी, संगीत, टेनिस... काहीच कमी नव्हतं. इंग्लंडमध्ये शिक्षण घेतलं, ऑक्सफर्डमधून पदवी घेतली. विम्बल्डनमध्ये टेनिस खेळले. पियानो वाजवला. परदेशातलं जग पाहिलं.

पण मन मात्र सतत एक प्रश्न विचारत होतं — हा सारा वैभव माझ्या देशाच्या दुःखापुढे किती छोटं आहे? माझे वडील राष्ट्र भावनेने प्रेरित होते. आमच्या घरी राष्ट्रीय नेत्यांची ये-जा असे. गोपाळ कृष्ण गोखले यांनी मला एकदा सांगितलं — “तू गांधींना भेट.”

आणि मग १९१५ साली काँग्रेस अधिवेशनात माझी भेट झाली महात्मा गांधी यांच्याशी. त्यांच्या भाषणापेक्षा त्यांचं साधेपण मला जास्त भिडलं. त्या भेटीनंतर मी ठरवलं — हा मार्ग माझा आहे.

खादी घालणं मला सुरुवातीला कठीण गेलं. तलम वस्त्रांची सवय असलेल्या मला जाड खादी सहन होत नव्हती. पण हळूहळू मी स्वतःला बदललं. महाल सोडला. आश्रमाचा साधा जीवनमार्ग स्वीकारला. त्या क्षणी मी राजकुमारी राहिले नाही — मी देशसेविका झाले.

१९२७ मध्ये आम्ही काही महिलांनी मिळून 'अखिल भारतीय महिला परिषद' स्थापन केली. आमचा उद्देश स्पष्ट होता — स्त्रियांचं शिक्षण, त्यांचं सशक्तीकरण आणि त्यांना राजकीय हक्क.

त्या काळात मताधिकार फार थोड्यांना होता. आम्ही सार्वत्रिक प्रौढ मताधिकाराची मागणी केली. आरक्षणाच्या प्रश्नावर मतभेद झाले, चर्चा झाल्या. माझी भूमिका सर्वाना पटलीच असं नाही. पण मी नेहमी एकच विचार केला — भारतात फूट पडू नये, एकता टिकली पाहिजे.

चळवळीमध्ये भाग घेतल्यामुळे मला तुरुंगवास झाला. १९४२ च्या आंदोलनात माझ्यावर लाठीमार

झाला. शरीर जखमी झालं, पण मन नाही.

१९४६ साली मी संविधानसभेवर निवडून आले. मूलभूत हक्क आणि अल्पसंख्याक उपसमित्यांमध्ये काम केलं. धर्मस्वातंत्र्य असावं, पण त्याच्या नावाखाली सती, देवदासी, पडदा यांसारख्या प्रथा वाचल्या जाऊ नयेत — यासाठी मी ठाम उभी राहिले. समान नागरी संहितेच्या बाजूने मत दिलं.

१९४७ साली, स्वतंत्र भारतात, पंडित नेहरूंच्या मंत्रिमंडळात मला देशाची पहिली आरोग्यमंत्री होण्याची जबाबदारी मिळाली. त्या क्षणी मला जाणवलं — राजवाड्यात जन्मलेली मुलगी आज जनतेच्या आरोग्याची जबाबदारी सांभाळते आहे.

१९५६ साली मी संसदेत एम्स (AIIMS) स्थापन करण्यासाठी विधेयक मांडलं. पुढे ऑल इंडिया इन्स्टिट्यूट ऑफ मेडिकल सायन्सेस उभारलं गेलं — कारण मला वाटत होतं की भारतात सर्वोच्च दर्जाचं वैद्यकीय शिक्षण आणि सेवा सर्वांना मिळाली पाहिजे.

महिलांचं शिक्षण, सर्वांसाठी मोफत शिक्षण — हा माझा ध्यास होता. सत्तेपेक्षा सेवा मला अधिक प्रिय होती.

माझं आयुष्य ७५ वर्षांचं होतं. ६ फेब्रुवारी १९६४ रोजी मी या जगाचा निरोप घेतला. पण माझी ओळख राजघराण्यामुळे नाही, तर त्यागामुळे व्हावी — हीच माझी इच्छा.

जर तुम्ही आज समाजासाठी काही देण्याचा विचार करत असाल, तर समजा — माझं आयुष्य व्यर्थ गेलं नाही.

मी राजकुमारी होते, पण मला अभिमान आहे — मी देशाची सेविका झाले.